

Jos. Skrbinešek:

Češka krajevna imena v slovenščini.

V praških „Narodnih listih“ sem čital opazko, da delajo slovanska krajevna imena češkemu časopisju težave, ker se mnogokrat rabijo nemška imena namesto pristnih slovanskih. Isto velja tudi za slovensko žurnalistiko; saj si glasila političnih strank včasih očitajo celo nevednost domačih imen. Kaj čuda, da se tem huje godi v slovenščini na primer češkim imenom, ker smo jih v šolskih klopeh slišali le po nemško!

Pa to ni edina hiba. Če nam je tudi znano pravo češko ime, glaseče se popolnoma drugače nego nemško, grešimo še potem često proti slovnici, ker napačno sklanjamo. In ravno tej drugi napaki posvečam naslednje vrstice.

Kaj bi rekel Slovenec, ako bi kdo trdil, da sta Ptuj in Celje ženskega spola? Ptuj je majhna, Celje je lepa . . . Čital sem take reči že večkrat v čeških listih in celo v neki praški reviji, kjer je zakrivil to pregreho slovenski sotrudnik. Kako je prišel do tega? Dotični gospod zna dobro češki in znano mu je, da so v tem jeziku krajevna imena mehkih debel rada ženskega spola: Boleslav (prvotno Boleslav = slov. Boleslavj), Čáslav, Příbram (prvotno Příbramí = slov. Příbramj), Chrudim, Jaroměř, Olomouc, Dobříš i. t. d.

Ali bi se ne zavzel Slovenec, ko bi slišal, da se na Jesenicah na Gorenjskem križata dve železniški progi, da je rajni dr. Jos. Vošnjak umrl na Visolah pri Slov. Bisticah? Ednina in množina sta torej tudi uvaževanja vredni. Nič drugače me ni dirnilo časopisno poročilo, da je podpornemu društvu za slovenske visokošolce v Pragi podelil denarno podporo okrajni zastop v Roudnicah na Češkem, namesto v Roudnici. Jasnosti primanjkuje torej na obeh straneh.

Hočem podati navodilo, kako nam je ravnati s češkimi krajevnimi imeni. Kar se tiče imenovalnikove oblike, je upravičena zahteva, da naj ostane kolikor mogoče neizpremenjena, in kjer je izprememba potrebna, n. pr. v končnicah, naj ne bo preveč radikalna. Tako bo Plzeň v slovenščini Plzenj, ne pa Polzenj, Cheb ostane Cheb, ne pa Heb, Nymburk ni predrugačiti v Nimburk, Německý Brod bo po naše Nemški brod, Uherské Hradiště = Ogrsko Hradišče, Královské Vinohrady = Kraljevski vinogradi, Březové Hory = Brezove gore, Vrchlabí = Vrchlabje, Skalice = Skalica, če

je končnica *-ice* ednina, v množini pa ostane prvotna oblika, kakor Budějovice i. t. d. Tudi Čehi si dovoljuje isto s slovenskimi imeni, ko jim je naša Gorica s češko omeščano ali preglášeno končnico Gorice, iz Ljubljane so naredili Lublaň. V prilagojenju tujih imen nismo dosledni niti Slovenci niti Čehi, ki govorijo in pišejo Gorice, ne Horice. Spol pa je brez tehtnih razlogov nedotakljiv, čeprav se včasih protivi domačemu čutu.

Češka krajevna imena so samostalniki in pridevniki. V oklepajih stoje češka in pa nemška imena, kjer jih je treba.

1. Po vzgledu „riba“ se sklanjajo: a) ženska edninska imena na *-a*: Praga (Praha), Češka lipa (Česká Lípa, Böhmisch³Leipa), Kutna gora (Kutná Hora, Kuttenberg), Polička, Moravska Ostrava (Mährisch-Ostrau), Opava (Troppau), Jihlava (Iglau), Sobotka, Sázava, Břiza; — b) edninska imena na *-ě* in *e*, ki je postalo pri mehkih deblih iz starejšega *-a*: Michla (Michle), Chuchla (Chuchle, Kuchelbad), Běchynja (Bechyně, Bechin); sem spadajo posebno edninska imena na *-ice*: Roudnica (Roudnice, Raudnitz), Jilemnica (Starckenbach), Sušica (Schüttenhofen), Březnica, Češka Skalica i. t. d. c) množinska ženska imena na *-ě* ali *-e*, *-y*, posebno na *-ice*: Marijanske Lazenje (Marianské Lázně, Marienbad), rod. Marijanskih Lazenj, Frančiškove Lazenje (Františkovy Lázně, Franzensbad), Podčaple (Podčaple), Brezove gore (Birkenberg), Kašperske gore (Kašperské Hory, Bergreichenstein), Teplice, Hranice (Mährisch-Weißkirchen), Budějovice (Budweis), Domažlice (Taus), Horaždovice, Hořice, Pardubice, Prachatice, Strakonice, Vršovice, Litoměřice, (Leitmeritz) i. t. d.

Le nekoliko množinskih imen na *-ice* je v češčini ženskega spola, kakor Teplice, Hranice; večina jih je moškega. Prvotno se je imenoval kraj po prebivalcih, n. pr. Pardubici; sčasoma je prešlo ime živih bitij, prebivalcev, na naselbino, neživo bitje. To pa ima v češčini v množini pri mehkih deblih končnico *-e*. Odsihdob se glasi imenovalnik Pardubice. Sklanjatev je seveda moška: rod. Pardubic, daj. Pardubicům, tož. Pardubice, mest. Pardubicích, or. Pardubici ali pa, kar je za nas jako važno, novejša, tudi v književni jezik sprejeta oblika *Pardubicemi*, toraj z žensko končnico. Zategadelj smemo, mislim, v slovenščini smatrati vsa množinska imena na *-ice* za feminina, ko nam že gre drugi češki orodnik sam na roko.

Iz češkega imenovalnika na *-ice* ni jasno, ali je ime edninsko. Uradniki, profesorji in učitelji, ki morajo v uradnih listinah in izpričevalih rabiti strogo pravilne oblike, se zatekajo v dvomnih slučajih

k Ottovemu Naučnemu slovníku, ter stikajo v tekstu po sklonih, ki se na njih spozna število.

2. Po vzgledu „travnik“ se sklanjajo: a) moška edninska imena, kakor Benešov (Beneschau), Beroun, Brandys (Brandeis), Brod, Králové dvor (Králové Dvůr, Königinhof); oblika Kraljev dvor bi bila napačna, ker je Králové edninski svojilni roditelj = Kraljice dvor. Králové se torej ne sklanja, ampak le dvor, in zato pišimo in govorimo tudi v slovenščini tako. Na Češkem pa je še pri Berounu kraj Králův Dvůr, ki je po naše pravilno Kraljev dvor. Isto velja o mestu Králové gradec (Králové Hradec, Königgrätz), ki ga ravno tako napačno imenujemo Kraljev gradec. Še nekoliko imen: Jindřichov gradec (Jindřichův Hradec, Neuhaus), Jičín, Karlín (Karolínental), Kostelec, Mělník, Náchod, Pelhřimov (Pilgram), Rakovník (Rakonitz), Rychnov (Reichenau), Terezín (Theresienstadt), Hodonín (Göding), Kyjov (Gaya), Přerov (Prerau), Prostějov (Prossnitz), Vyškov (Wischau), Zábřeh (Hohenstadt), Nový Jičín (Neutitschein), Josefov (Josefstadt), Krumlov (Krumau), Horšov Týn (Horšův Týn, Bischofteinitz), Bor (Haid), Cheb (Eger), Jáchymov (Joachimstal), Chomutov (Komotau), Žatec (Saaz), Most (Brüx), Duchcov (Dux), Děčín (Tetschen), Těšín (Teschen), Loket (Elbogen), Liberec (Reichenberg), Jablonec (Gablonz), Broumov (Braunau), Trutnov (Trautenau), Vimperk (Winterberg), Šumperk (Schönberg) i. t. d.; — b) množinska imena moškega spola na -y, ki je končnica za neživa bitja pri trdih deblih, na pr. Kladruby (Kladrau), Rokycany (Rokitzan). V slovenščini je nepotrebno nadomeščati češki *y* z *i*, ker se oba enako izgovarjata. Češka sklanjatev je ta-le: imen. in tož. Kladruby, rod. Kladrub, daj. Kladrubům, mest. Kladrubech, or. Kladruby. V roditelju se je ohranila stara oblika brez končnice -ův, slov. -ov ali -ev. Istotako smemo v slovenščini rabiti krajšo obliko, ker imamo tudi sami nekaj takih množinskih genitivov: las, mož, rob, konj. Mi torej sklanjamo: Kladruby, Kladrub, Kladrubom, Kladrube, Kladrubih, Kladrubi; dalje: Klatovy (Klattau), Louny (Laun), Poděbrady, Podmokly, rod. Podmokel (Bodenbach), Nepomuky, Karlovy Vary, rod. Karlovih Var (Karlsbad), Podbořany (Podersam), Velvary (Wellwarn), Volary (Wallern), Hradčany (Hradschin) i. t. d. Vsa ta imena so bila prvotno imena stanovalcev, v češčini torej Kladrubi, pozneje šele Kladruby, kakor Pardubici — Pardubice.

3. Po vzgledu „mesto“ se sklanjajo imena na -o, kakor Kladno, Mýto (Maut), Brno (Brünn), Jevíčko (Gewitsch), Stříbro (Mies), Blánsko, Bílsko (Bielitz), Znojmo (Znaim) i. t. d.

4. Po vzgledu „polje“ imena srednjega spola a) na -ě in -e: Ogrsko Hradišče (Uherské Hradiště, Ungarisch Hradisch), Sveto polje (Svaté Pole); b) na -í, ki mu odgovarja v slovenščini -je: Ustje (Ústí, Aussig), Vrčlabje (Vrchlabí, Hoheneibe), Valaško Meziříčje (Valašské Meziříčí, Walachisch-Meseritsch), Novo Strašecje (Nové Strašecí, Neustraschitz), Jezerje (Jezeří), Veselí-Mezimostje (Veselí-Mezimostí) i. t. d.

5. Po vzgledu „nit“ se sklanjajo ženska imena mehkih debel, n. pr. Příbram, Plzenj: im. in tož. Příbram, Plzenj, rod., daj., mest. Příbrami, Plznji (kakor povodnji), or. Příbramjo, Plznjijo; dalje: Zbraslav (Königsaal), Čáslav, Boleslav (Mladá Boleslav, Jungbunzlau), Soběslav, Břeclav (Lundenburg), Kouřim, Vlašim, Chrudim, Bohdaneč, -nči, Třebíč (Trebitsch), Přebouč, Telč, Dobříš, Hluboš, Lito-myšl (Leitomischl), Olomouc (Olmütz), Kroměříž (Kremsier), Jaroměř, Chocenj (Choceň, Chotzen), Kadanj (Kadaň, Kaaden), Třebonj (Třeboň, Wittingau), Libenj (Libeň, Lieben), Uhřetěves i. t. d.

S temi imeni se v slovenskem časopisju najbolj kruto ravna, ker se navadno rabijo kot maskulina: v Příbramu, iz Příbrama, namesto v Příbrami, iz Příbrami. V češčini so ženskega spola in ni vzroka, da bi jih v slovenščini preoblekli v moškega.

Sklanjatev po vzgledu „nit“ sicer ni popolnoma pravilna, ker se v češčini sklanjajo ta imena po mehkih a-deblih kakor „duše“ (namesto duša): im. in tož. Příbram, Plzeň, rod. Příbramě, Plzně, daj. in mest. Příbrami, Plzni, or. Příbramí, Plzní. Imenovalnik nima pripone, kakor v slovenščini cerkev namesto cerkva. Tožilnik je v obeh jezikih enak imenovalniku, rodilnik torej pravilno Příbramě, Plzně kakor duše, končnice ostalih sklonov pa se strinjajo s končnicami ženske i-deklinacije. To je povzročilo pri narodu napačno mnenje, češ da mora rodilnik imeti končnico -i, torej Příbrami. V resnici narod tako govori, pa le pri ženskih imenih na -v in -m, torej: do Příbrami, z Boleslavi, ali do Plzně, z Jaroměre, od Olomouce i. t. d. Ta po napačni analogiji tvorjeni genitiv na -i je prešel iz narečja deloma tudi že v književni jezik, čeravno z zgodovinskega stališča ni upravičen. Ker nam torej češčina sama podaja rešilni drog v podobi rodilnika na -i, mislim, da nam nikdo ne bo zameril, če bomo sklanjali vsa ženska soglasniška imena po i-deklinaciji. Za vzgled „cerkev“ se ne moremo odločiti, ker sklanjamo tako le samostalnike na -ev, ne pa tudi na -v ali celo na -m. Čitatelj naj še pomisli, da sta slovenska „povodenj“ in češka „povodeň“ istovetni; vendar spada naša povodenj k i-deklinaciji, češka povodeň

pa k mehki a-deklinaciji brez končnice. Rodilnik se torej glasi v slovenščini povodnji, v češčini povodně, ne pa povodni. Iz tega sledi analogija v edninskem rodilniku: č. Plzně -- slov. Plznji.

6. Nekoliko imen ima obliko pridevnikov na -ý, á, é, kakor Slaný (Schlan), Třebová (Trübau), Vrané. V imenovalniku in tožilniku ne izpreminjajmo -ý morebiti v slovenski -i, ker je izreka obeh ista; le imena srednjega spola na -é je treba prilagoditi slovenščini s končnico -o, rod. -ega, namesto -ě, torej Vrano, -ega. Prvotno so imeli taki kraji imena, obstoječa iz pridevnikov, ki so se ohranili, in samostalnikov, ki so se sčasoma zanemarili ali pozabili. N. pr. Slaný pramen, t. j. Slani vrec, studenec. Še zdaj priča latinski napis, da je tam baje izvirala slana voda; tekom stoletij pa je v njej soli zmanjkalo in zdaj teče navadna. Stara ženica, ki je prišla po studenčnico, mi je pravila, da je iz nje izborna — kava. Sklanjatev je pridevnika: Slaný, Slanega, Slanemu, Slaný, Slanem, Slanim; — Třebová, Třebove i. t. d. kakor v slovenščini Vransko, -ega. Dalje moškega spola, n. pr. Jesený; ženskega Hluboká (Frauenberg pri Budějovicah), Blatná, Teplá. (Tepl pri Marijanskih Laznjah), Planá (Plan); srednjega spola Jílovo, (Jílové, Eule), Jablonno (Jablonné, Deutsch-Gabel), Hostinno (Hostinné, Arnau).

Potrebovali bi češko-nemški in nemško-češki seznam krajevnih men z označbo spola in sklanjatve in sicer le onih imen, ki so sedeži državnih uradov ter industrijskih podjetij in rojstni kraji čeških zaslužnih mož na Češkem, Moravskem in v Šleziji.

J. R. Glaser:

Poleten popoldan.

Sediva v senci sama
in vse je tiho nad nama —
le veter rahlo skozi les
od smrek in hoj v višavi
vonj krepak k nama plavi,
le veter žubori prek brez
in hlad njegov teče na naju —
vse tiho v najinem kraju . . .

In že je ljubezen kot kaplja vedno težja,
in rada bi tvojega obrežja.